Çeviri eşdeğerliği, kuşkusuz, modası geçmiş bir kavramdır. Bu konuyu yeniden gündeme getirme, hatta üzerine kitap yazma girişimi doğal olarak akıllarda sorular uyandırabilir. Kitabın yazarını bu girişime iten ilk gerekçe, eşdeğerlik kavramı dâhil olmak üzere genel olarak Rus çeviribilim alanıyla ilgili bilgilerimizin yetersiz olmasıdır. Akademik ilerlemenin kesintili olmaması gerektiğine ilişkin inanç ise bu çalışmayı tetikleyen ikinci gerekçe.

Ne var ki kaynak odaklılık - erek odaklılık, yazarı okura taşımak - okuru yazara taşımak antinomisinin dar çerçevesinden çıkmayı başaramamış gibi görünen eşdeğerlik kavramı çevirinin kompleks doğasını çözümlemek için yetersiz kalmakta. Heyecan verici çalışmaların yapıldığı dönemde bu siyah-beyaz görüntüleri tozlu raflardan indirip yeniden gün ışığına çıkarmanın gerekliliği haklı kuşkular uyandırır. Bu noktada bakış açımızı tazelemek için şu soruya yanıt aramak denenebilir: Eşdeğerliğin farklı, alışılmışın dışında bir yorumu mümkün mü? Bu gerekçeler ve soruyla yola çıkan yazar Rus dilbilimsel çeviri kuramının temsilcilerinden Vilen Naumoviç Komissarov'un beş düzey içeren eşdeğerlik sınıflandırmasını incelemeye ve sınamaya karar vermiştir.

ISBN: 978-625-6968-61-5

KRİTER
Hobyar Mah. Cağaloğlu Yokuşu Sok. Fevzi Bey Han No: 21
Kat: 2 No: 5 Fatih / İstanbul Tel: 0 212 527 31 89
www.kriteryayinevi.com info@kriteryayinevi.com
@KriterYayinevi facebook.com/kriteryayinevi

Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramı VİLEN KOMİSSAROV, EŞDEĞERLİK • Dr. Natalia Nilüfer Denissova

KRİTER

Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramı

VİLEN KOMİSSAROV

EŞDEĞERLİK

Dr. Natalia Nilüfer Denissova

KRİTER

Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramı
VİLEN KOMİSSAROV, EŞDEĞERLİK

Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramı

VİLEN KOMİSSAROV, EŞDEĞERLİK

Dr. Natalia Nilüfer Denissova

ISBN: 978-625-6968-61-5

1. Baskı: Kriter Yayınevi 2023 / İstanbul
Yayınevi Sertifika No: 45353
Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, Eşdeğerlik, Dilbilim
Birinci Baskı, 180 s. 13,5 cm x 21 cm
Kaynaklar var, Dizin yok.
Editör: Javid Aliyev
Kapak Tasarımı: Ahmet Baran
Mizanpaj: Kriter Yayınevi
Baskı: Çözüm Baskı Merkezi Ticaret Limited Şirketi
Emniyetevleri Mahallesi Güvercin Sokak No:7/1 Kağıthane / İstanbul
Matbaa Sertifika No: 49099

© Kriter Yayınevi
Kriter Basım Yayın Dağıtım Film Müzik Reklamcılık Yapım Sanayi ve Tic. ve Ltd. Şti. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İletişim:
Kriter Yayınevi
Hobyar Mah. Cağaloğlu Yokuşu Sok. Fevzi Bey Han No: 21 Kat: 2 No: 5
Fatih / İstanbul

Tel: 0 212 527 31 89
info@kriteryayinevi.com
www.kriteryayinevi.com

Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramı

VİLEN KOMİSSAROV, EŞDEĞERLİK

Dr. Natalia Nilüfer Denissova

Birinci Baskı

2023 – İstanbul

KRİTER

İnci'ye.
Tüm desteği ve yardımı için teşekkürlerim
ve sevgilerimle.

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ

Çeviri gerek 20. yüzyılın başında Rusya'daki devrimsel hareketleri ve devrimsel dönüşümü destekleyici rolü bağlamında gerekse akabinde kurulan Sovyetler Birliği'nin ve yeni Sovyet insanı (*homo soveticus*) kimliğinin ideolojik oluşumuna katkı sağlamasıyla kültürel alanda faaliyet gösteren kurumların başında gelmekteydi. I. Petro'nun Batılılaşma reformlarının bir sonucu olarak 17. yüzyıldan itibaren laikleşen Rus edebiyatının tarihsel evrimine çevirinin sağladığı katkı, Sovyet dönemiyle birlikte önemli dönüşüm geçirdi. Şöyle ki Sovyet devletinin ilk yıllarından itibaren Sovyet yönetimi edebiyatı "açıkça siyasallaştırılmış ve ideolojikleştirilmiş bir kuruma" (Zalambani ve Lelli, 2021, s. 486) dönüştürmeyi başardı. Bu dönüşümün çeviri açısından yansımaları, kanımızca iki eksende ele alınabilir. İlkinde çeviriye komünist ideolojinin yaygınlaşmasındaki rolü itibariyle faydalı ve olumlu özellikler atfedilmiştir. İkinci yaklaşımda ise yabancı ve ötekiye duyulan şüpheye benzer güvensizlik ve kuşkucu yaklaşımla çeviri devamlı gözetlenen, manipüle edilen ve sansürlenen bir olguya dönüşmüştür. Bu yaklaşımların Sovyet çeviri kuramında ileride ortaya çıkacak iki baskın görüşün – dilbilimsel odaklı ve edebiyat odaklı çeviri kuramları – temelini oluşturduğunu iddia edebiliriz.

Ekim devriminin başarıyla sonuçlanmasıyla Rusya'daki yaşamın sosyal, politik, ekonomik yönlerini radikal bir biçimde yeniden düzenlenmesinin yanı sıra yeni kurulan sosyalist devletin bel kemiğini oluşturacak proletarya kimliğinin yaratılması da komünistler için önem arz eden unsurların başında geliyordu. Bu

anlamda ülkedeki tüm sınıfları proletarya etrafında birleştirmeyi hedefleyen Bolşeviklere göre bu zorlu görev yalnızca kitlelerin kültürel ve politik eğitimiyle mümkün kılınabilirdi. Bu yüzden kısa zamanda geniş çaplı okuryazarlık kampanyaları düzenleyen Sovyet yönetimi özellikle okuryazarlığın yaygınlaşmasıyla Sovyet insanının politik ve ideolojik eğitiminde çeviriden büyük ölçüde yararlandı.

Diğer yandan yeni oluşan proletarya sınıfını temsil eden ve onların anlayabileceği, sınıfsal mücadeledeki güçleri konsolide edecek ve en önemlisi devrim öncesi burjuva sanatının/edebiyatının tüm önermelerini yerinden edecek yeni devrimci edebiyat doktrini de gerekmekteydi. Böylesi edebiyat aynı zamanda Sovyet yaşamını, sosyalizmin üstünlüğünü ve proletaryanın başarılarını en iyi şekilde yansıtmalıydı. Bu arayış toplumsal gerçekçilik adı verilen tanımı oldukça muğlak prensipleri benimseyen propagandist Sovyet edebiyat modelinin oluşmasıyla sonuçlandı. Çok kısa bir zaman zarfında gerek yerli gerekse yabancı edebiyat repertuvarının resmî ideolojiye göre belirlendiği ve proletaryanın dünya görüşüne göre şekillendirildiği aşırı politize Sovyet edebiyat dizgesi çeviriyi de toplumsal gerçekçilik modelinin dayanaklarını benimsemeye zorladı.

Gelgelelim totaliter rejimin tekelindeki Sovyet edebiyat dizgesi birden fazla ikincil kurumun (prestijli edebiyat ödülleri, Yazarlar Birliği, yayınevleri, edebiyat enstitüleri ve yükseköğrenim kurumları vb. gibi) birlikte hareket ettiği oldukça karmaşık ve girift bir yapıya sahipti. Bu yapıyı bir arada tutan en önemli aygıt yine devlet tarafından yürütülen ve sıkı kontrol edilen sansür mekanizmasıydı. Çeviri söz konusu olunca bu sansür mekanizması, Sovyetlerin resmi devlet ideolojisi olan sosyalizme tehdit oluşturacak kapitalizmin yozlaştırdığı "Batılı" değerlerin taşıyıcısı ve savunucusu yazarları ve onların eserlerindeki "burjuva" değerlerin bir tür "yeniden yazımını" oluşturmaktaydı. Hal böyleyken çeviriden ve çevirmenlerden

beklenen, türlü dilsel ve metinsel manipülasyon, asimilasyon ve gerektiğinde çarpıtma stratejileri uygulayarak devletin istediği ve dikte ettiği "Batılı" imgesini üretmek ve Sovyet okuruna sunmaktı. Bu kapsamda 1930'lardan itibaren çeviri etrafında alevlenen polemiklerin şekillendirdiği Sovyet çeviri kuramı, çeviriye "kuramsal yaklaşımdan ziyade ideolojik konformizm" (Dmitrienko, 2019, s. 207) gerekçeleri ile yaklaşılan politik ortamın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Böylesi ideolojik bir bakış açısından hareketle yazılan ve "çeviriye dair neredeyse tüm akademik yazılarda (edebiyat eserlerine yazılan ön/sonsözler de dâhil olmak üzere) yapılan ideolojik kusursuzluk vurgusu, konudan bihaber olan okurun bu eserlere duyduğu güvenin" (Kupkova, 2021, s. 31) kaybolmasına sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan ideolojik engel, Batılı çeviribilim araştırmacılarının uzun müddet Sovyet temelli çeviribilim araştırmacılarının çeviri kuramına dair seslendirdiği bilimsel görüşlere ilgisiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Günümüzde genelde Sovyet dönemi çeviri etkinliğine ilişkin, özelde ise Sovyet çeviribilim ekolü ve çeviri kuramıyla ilgili araştırmalarda görece artış gözlemlense de halen bahsi geçen çalışmalarda önemli ölçüde bir boşluktan bahsedilebilir. Bu boşluğun doldurulmasına yönelik çalışmalar böylesi bir zaruretten kaynaklanmaktadır.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, *Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramı*: *Vilen Komissarov, Eşdeğerlik* başlıklı bu kitap özellikle Türkiye'de akademik çeviri alanındaki Sovyet çeviribilim tarihine dair boşluğu doldurmak adına önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir. Batı merkezli çeviribilim kuramlarında, gerekliliği ve güvenirliliği sürekli sorgulanan eşdeğerlik kavramı günümüzde çoktan güncelliğini yitirmeye yüz tutmuştur. Buna karşılık kavramın Sovyet çeviribilim ekolünün baskın kanadını oluşturan dilbilimsel çeviri kuramı ve onun temsilcilerinin yapıtlarında merkezi konuma sahip olması ve çevirinin en önemli

koşulu olarak kabul görülmesi bu kitabın oluşmasındaki en önemli gerekçe olarak görülmelidir. Kitap, bu bağlamda gerek çeviri eşdeğerliği gibi çeviribilimde çok tartışmalı bir kavrama odaklanarak bu kavramın Sovyet çeviribilim kuramındaki yerini ve önemini dönemin çeviri tartışmaları temelinde ele alması gerekse bu kavramı güncel çeviribilimsel tartışmalar ışığında yeniden değerlendirmesi açısından akademik bir zoru başarma (*tour de force*) örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın kuramsal kısmında Sovyet çeviri ekolünün oluşum ve gelişim süreçlerinin kısa tarihsel özeti sunulmuş, ardından 1970'li yıllarda ortaya çıkan dilbilimsel çeviri kuramının önemli temsilcilerinin çeviriye ve özellikle eşdeğerlik kavramına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda Batı ve Sovyet çeviri kuramlarının eşdeğerlik kavramına dair tutumları karşılaştırılmıştır. Daha sonra dilbilimsel çeviri kuramının temsilcilerinden Vilen Naumoviç Komissarov'un eşdeğerlik hakkındaki kuramsal görüşleri tartışılarak ve *Çeviri Üzerine Bir Söz* başlıklı eserinde geliştirdiği beş düzey içeren eşdeğerlik sınıflandırması ilk kez kısmi çeviri yoluyla Türkiyeli okurlara sunulmuştur. Çalışmanın uygulama kısmında ise Komissarov'un eşdeğerlik düzeylerinin erek metinlerin çözümlenmesine yönelik elverişliliğinin sınanması öngörülmüştür. Rusça bir eserin Türkçe gibi uzak ve farklı bir dile çevrildiği zaman eşdeğerliğin ne ölçüde korunabileceğini ortaya koymak için çağdaş Rus edebiyatının usta kalemlerinden biri sayılan Tatyana Tolstaya'nın *Böcü* başlıklı romanının Türkçe çevirisi özellikle seçilmiştir. Bu seçimde romanda yer alan çok sayıda yeni ve özellikle de türetilmiş sözcüğün, tahrif edilmiş dilin ve kasıtlı şekilde yer verilen anlatım bozukluklarının kullanılması büyük ölçüde etkili olmuştur.

Bu amaçla spesifik bir kavram üzerinden çeviri tarih araştırmalarındaki eksikliğe dikkat çekerek Sovyet dilbilimsel çeviri kuramını ve onun başlıca kuramcılarından olan

Komissarov'un eşdeğerlik ile ilgili görüşlerini karşılaştırmalı perspektiften tanıtmayı hedefleyen ve tartışmaya açan bu kitabın öncelikle çeviribilim ve mütercim tercümanlık bölümlerinin lisans ve lisansüstü öğrencilerine, alan uzmanlarına ve konuya ilgi duyan herkese hitap ettiğini belirtmek isteriz. Bu doğrultuda kitabın Sovyet çeviri çalışmaları, Sovyet çeviribilim ekolü ve çeviribilim kuramı gibi ilgili alanlardaki birçok kuramsal ve kavramsal arayış ve girişime ön ayak olmasını umar, ilham verici bir okuma deneyimi sunmasını dileriz.

Javid Aliyev / İstanbul, Ocak 2023

Kaynakça

Dmitrienko, G. (2019). Redefining translation spaces in the Soviet Union: From revisionist policies to a conformist translation theory. *TTR*, 32(1), 205–229. https://doi.org/10.7202/1068019ar

Kupkova, I. (2021). The place of the 1958 edition of Andrei Fedorov's ″Introduction to Translation Theory″ in the history of translation studies. *World Literature Studies*, 13(3), 32-41. https://doi.org/10.31577/WLS.2021.13.3.4

Zalambani, M. ve Lelli, I. (2021). Literary translation as an instrument of censorship in Soviet Russia: The institutionalization of the Soviet translator. C. Rundle (Ed.), *The Routledge Handbook of Translation History* içinde. Routledge.

İÇİNDEKİLER

Editörün Önsözü vii

Giriş 1

Bölüm I
Rus Çeviri Kuramının Kuruluş Tarihçesine Genel Bakış 7
1917 – 1940 Dönemi Çeviri Kuramı ve Uygulamaları..... 7
Birinci Dünya Savaşı – 1970'li Yıllar Dönemi 18

Bölüm II
Çevirinin Tanımı 27

Bölüm III
Çeviri Kuramının Tanımı 43

Bölüm IV
Rus Dilbilimsel Çeviri Kuramında Eşdeğerlik 51

Bölüm V
Vilen Komissarov (1990). Çeviri Kuramı
(Dilbilimsel Bakış Açısı). 69
Kaynak Metnin İşlevsel-Durumsal İçeriğinin Aktarımında
Çeviri Eşdeğerliği 69
Kaynak Metnin Anlamsal Birimlerin Aktarımında Çeviri
Eşdeğerliği 78
Genel İlkeler 81
Eşdeğerliklerin İçerikleri 82

Bölüm VI
Batı ve Rus Çeviri Kuramında Eşdeğerlik Kavramı
Bazı Tespitler 83

Bölüm VII
Uygulama 95

Sonuç ve Değerlendirme 147

Ek-1. Vilen Komissarov, Çeviri İşlemleri 153

Kaynakça 157

ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ

Şekil 1. Çeviri Sürecinin Akışı 52
Şekil 2. Çeviri Eşdeğerliği Şeması..... 81
Şekil 3. "Böcü" romanı, birinci bölüm.
İnceleme sonuçlarının grafiği 147
Şekil 4. "Böcü" romanı, birinci bölüm.
İnceleme sonuçlarının şeması 148

Tablo 1. Eşdeğerlik İşleyişi..... 55

GİRİŞ

> Batı olarak adlandırılan bölgeyle Rusya'daki çeviribilimin gelişimini karşılaştıracak olursak Batı çeviribilimi, kaynağı olan karşılaştırmalı dilbilimden hızla ayrılan ve yakın bilimlerin - karşılaştırmalı edebiyat, bilişsel bilimler, kültürel çalışmalar, sosyal bilimler ve nihayet etik - vadilerinden akan gür bir dağ nehri gibidir. Bazen dönüşlere (turns) geldiğinde rotasını değiştiren, zamanla durulan, bununla birlikte geniş ve derin bir akım.
>
> Rus çeviribilimi ise daha çok bilimin engin düzlüklerinden geçen geniş filoloji nehrinin bir iç akımı olarak görülür, sözlü çeviri de son zamanlarda kendi net hatlarını kazanmakla birlikte psikolojinin bir iç akımı olarak görülmektedir.[1]
>
> (Prunč, 2015, s.9)

Çeviri eşdeğerliği, kuşkusuz, modası geçmiş bir kavramdır. Önceki yüzyılın 60'lı yıllarında Catford (1965), Nida & Taber (1969) isimleriyle başlayan, 70'li-80'li yıllarda Koller'in (1979, 1989) çalışmalarıyla devam eden eşdeğerlik tartışması bu kavramın çeviriyle ilişkisiz (Snell-Hornby, 1988), hatta zararlı (Gentzler, 1993) bulunmasıyla sonuçlanmış ve kuramsal düşünce tarihinin bir dönemi olarak geçmişte kalmıştır. Bu bağlamda eşdeğerlik konusunu yeniden gündeme getirme, hatta üzerine kitap yazma girişimi doğal olarak akıllarda sorular uyandırabilir.

[1] Aksi belirtilmedikçe Rusça ve İngilizceden yapılan bütün çeviriler bu kitabın yazarına aittir.

Bu kitabın yazarını bu girişime iten gerekçeler ise iki ana başlık altında toplanabilir. İlk gerekçe eşdeğerlik kavramı dahil olmak üzere genel olarak Rus çeviribilim alanıyla ilgili bilgilerimizin yetersiz olmasıdır.

Bu çalışma hem başka bir zamana hem başka bir coğrafyaya ilişkindir. Okurunu geçmişe, 1950'li-1970'li yıllar dönemine ve o zamanlarda halen varlığını sürdüren Sovyet Birliğine götürmeyi amaçlar. Sovyet çeviribilim ekolünün kuruluşu o dönemde gerçekleşmiş, başlıca monografileri, temel metinleri o dönemde kaleme alınarak yayımlanmıştır.

İngilizce, Almanca ya da Fransızca gibi akademik alanda daha yaygın kullanılan dillerde yazılmadığı için, ayrıca bir zamanlar var olan Demir Perdenin de etkisiyle bu çalışmalar uluslararası bilim dünyası tarafından göreceli olarak daha az bilinir. ("Slavica non leguntur", Prunč, 2015, s.9) Bu çalışma tek başına bu cam duvarı yıkarak arkasındaki akademik gelişmeleri tüm netliğiyle göstermek gibi bir amaç gütmez; böyle bir atılım kapsamlı bir ekip çalışması gerektirir. Bu bağlamda ülkemizde – aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacak olan – bazı çalışmaların yapılmış olması hiç kuşkusuz olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte bu alan halen çeviribilim tarihiyle ilgili sahip olduğumuz bilgilerde bir boşluk olarak görünmektedir.

Herkesçe bilindiği gibi hayatın herhangi bir alanındaki ilerlemenin sağlam olması için bilgi temelinin de sağlam olması gerekir. Akademik ilerleme söz konusu olduğundaysa bu ilke ayrı önem kazanır. Akademik bilgi temelindeki boşluklar ve gölgede kalmış, yeterince araştırılmamış konular ilerde çeşitli sorunlara yol açabildiği için tedirginlik yaratır. Bu tür düşüncelerin etkisiyle bu kitabın yazarı dikkatini tek, spesifik bir kavrama yönlendirerek ona ışık tutmayı amaçlamıştır. Akademik ilerlemenin kesintili olmaması gerektiğine ilişkin inanç ise bu çalışmayı tetikleyen ikinci gerekçe.

Belli bir dönemde doğru olarak kabul edilen bir ilke, kural ya da yaklaşımdan kuşku duymak, onu sorgulamak, hatalı yönlerini tespit edip yeni yollar açmak bilimsel gelişimin mutlak koşulu, özü, gerekliliği ve doğal seyri. Bununla birlikte önceki dönemin bütün kazanımlarının yanlışlamasında ve reddedilmesinde, üstünün çizilmesinde, her seferinde sıfırdan başlama iddiasında doğru olmayan bir şey sezinlenir. Çeviri olgusunu daha iyi, bütünüyle, eksiksiz olarak anlama çabasının tarih boyunca bu çabaya katkı veren kuramcıların düşünce ve önerileriyle, kavram ve bakış açılarıyla güçlenmesi ise makul görünür. Eşdeğerlik kavramını çeviribilim alanındaki çağdaş gelişmelerle ilişkilendirme, bağlama düşüncesi işte bu etkenlerle biçimlenmiştir.

Ne var ki kaynak odaklılık - erek odaklılık, yazarı okura taşımak - okuru yazara taşımak antinomisinin dar çerçevesinden çıkmayı başaramamış gibi görünen eşdeğerlik kavramı çevirinin kompleks doğasını çözümlemek ve açıklamak için apaçık biçimde yetersiz kalmakta. Çevirinin bir "yeniden yazma" olduğu düşüncesinin serpildiği, sosyoloji, dil felsefesi, nöroloji gibi alanlarla son derece heyecan verici disiplinlerarası çalışmaların yapıldığı dönemde bu siyah-beyaz görüntüleri tozlu raflardan indirip yeniden gün ışığına çıkarmanın gerekliliği haklı kuşkular uyandırır. Bu noktada bakış açımızı tazelemek için şu soruya yanıt aramak denenebilir: Eşdeğerliğin farklı, alışılmışın dışında, yenilikçi, çevirinin çok katmanlı ve çok boyutlu doğasına uygun bir yorumu, tanımı mümkün mü? Yukarıda açıklanan gerekçelerle ve bu soruyla yola çıkan yazar Rus dilbilimsel çeviri kuramının temsilcilerinden Vilen Naumoviç Komissarov'un beş düzey içeren eşdeğerlik sınıflandırmasını incelemeye ve sınamaya karar vermiştir.

Bu hedefler doğrultusunda elinizdeki kitap genelden özele hareket edecek biçimde tasarlanmıştır. Birinci bölümde Sovyet Birliğinin çeviri alanında sahip olduğu deneyim anlatılmış, yaklaşık 20'li yıllardan başlayarak dilbilimsel çeviri kuramının

ortaya çıkıp şekillendiği 70'li yıllara kadar (örneğin, Komissarov'un eşdeğerlik anlayışını tanıttığı "Çeviri Üzerine Bir Söz"[2] kitabı 1973 yılında yayımlanmıştır) süren dönemin genel tarihçesi verilmiştir. İkinci bölümde sadece dilbilimsel çeviri kuramı temsilcilerini kapsayarak onların çeviriyi nasıl tanımladıklarına, 'Çeviri Nedir?' sorusuna nasıl yanıt verdiklerine odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde bu kez aynı isimlerin çeviri kuramı, onun araştırma nesnesi, kuralcı ya da betimleyici doğası gibi konularla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Bu bölümde aynı zamanda çevrilemezlik savına ilişkin görüşler de özetlenmiştir. Dördüncü bölüm odağını daha da daraltarak spesifik biçimde eşdeğerlik konusuna ayrılmıştır. Ya. Retsker, L. Latışev & A. Semyonov, L. Barhudarov, V. Vinogradov gibi isimlerin eşdeğerliğe bakışı bu bölümde ele alınmıştır. Beşinci bölümde, V. Komissarov'un "Çeviri Kuramı (Dilbilimsel Açılar)" (1990) adlı kitabının II. ve III. bölümlerinin kısaltılmış çevirisi sunulmuştur.[3] Toplam on bölümden ve bir terimceden oluşan bu ders kitabının II. ve III. bölümleri eşdeğerlik konusuna ayrılmıştır. Altıncı bölümde çeviri eşdeğerliği konusunun tartışması sunulmuş, Komissarov'un sınıflandırmasını merkeze alarak Batı ve Rus ekollerin yaklaşımları arasında benzerlikler ve farklılıklar saptanmaya çalışılmıştır. Yedinci bölümde ise söz konusu "eşdeğerlik düzeyleri" bir çeviri üzerinde denenmiş, sonuçlar paylaşılmıştır. Aynı zamanda bu yaklaşımın çeviri çözümlemesi için elverişli olup olmadığı, yukarıda dile getirilen yenilikçilik beklentilerine yanıt verip vermediği tartışılmıştır. Bu uygulama için 2020

---

[2] *Слово о переводе* [Slovo o perevode]. Ana metni parantezlerle ağırlaştırmamak adına kitap boyunca orijinal yazılışlar, Türkçe okunuşları ve/veya İngilizce karşılıkları dipnot olarak verilecektir.

[3] *Теория перевода (лингвистические аспекты)* [Teoriya perevoda (lingvistiçeskiye aspektı)]. Yayınevine bilgi verilmiştir.

yılında Jaguar Kitap tarafından yayımlanan Eyüp Karakuş'un "Böcü" çevirisi yeğlenmiştir.[4]

Yukarıda da söz edildiği gibi Rus çeviribilimi ülkemizde ve genel olarak dünyada Avrupa ve Amerika kökenli kuramlara göre daha az bilinir. Öte yandan yine hem Batıda hem Türkiye'de konuyla ilgili bazı çalışmalar yayımlanmıştır. Örneğin, Kozan (2019) Rus dilbilimsel çeviri kuramıyla ilgili temel bilgileri edinmek için uygun, Komissarov da dahil olmak üzere bu kitapta anılan isimlerin görüşlerini özetleyen bir kaynaktır. Yazınbilimsel çeviri kuramıyla ilgili bilgi için yine aynı araştırmacının 2017 yılında çıkan çalışması önerilebilir. (Kozan, 2017) Aynı yılda ve aynı eğitim kurumunda Komissarov'un kuramsal çerçevesini kullanarak bir yüksek lisans tezi hazırlanmış ve savunulmuştur. (Yıldız, 2017)

Yurtdışında Rus çeviri kuramı ve çeviri tarihi üzerine çalışmalar yapanlar arasında Brian James Baer önde gelen isimlerdendir. 2006 yılında yayımlanan "Literary Translation and the Construction of a Soviet Intelligentsia" başlıklı çalışması yazınsal çevirinin SSCB'deki aydınlar sınıfının (alt-kültürünün) oluşmasındaki rolü üzerine bilgiler sunar. 2015 tarihli ve "Translation and the Making of Modern Russian Literature" başlıklı kitabı ise yine çeviri ve ideoloji arasındaki ilişkileri daha geniş bir bakış açısıyla ele alır ve kapsamlı arşiv verileriyle destekler. Nitekim Rus dilbilimsel çeviri kuramının kurucusu olarak kabul edilen A. Fedorov'un "Çeviri Kuramına Giriş"[5] (1953) monografisinin Baer tarafından yapılan İngilizce çevirisi 2022 yılında yayımlanmıştır. (Baer, 2002b) Bu yayın aynı zamanda Batı Avrupa'yla Rusya'nın çeviri düşüncesinin karşılaştırmalı özetini de içerir.

---

[4] Hak sahibi yayıneviyle yazışma yapılmış, gereken izin alınmıştır.

[5] *Введение в теорию перевода* [Vvedeniye v Teoriyu Perevoda]

Susanna Witt konu uzmanları arasında anılması gereken bir diğer isimdir. 2019 yılında çıkan ve Brian Baer ile birlikte editörlüğünü üstlendikleri "Translation of Russian Contexts: Culture, Politics, Identity" kitabı kültür politikaları-tarihsel çalkantılar-rejim baskısı ekseninde şekillenen çeviri olgusu üzerine aydınlatıcı bir çalışmadır. Georgiy Şengeli (Witt, 2016), Boris Pasternak (Witt, 2015) gibi çevirmenlerin yaşam ve çalışma öykülerine odaklanan ayrı çalışmaları da dikkate değerdir. Rundle vd. (2022) Baer ve Witt de dahil olmak üzere birçok diğer araştırmacıyı bir araya getiren, Sovyet Birliğinin yanı sıra Doğu Avrupa'nın eski komünist ülkelerinden de örnek araştırmalar içeren, yeni bir kaynaktır. Çukovski (Rundle vd., 2022 içinde Baer, s.73-110) ve Lozinski (Rundle vd., 2022 içinde Witt, s.111-140) gibi çevirmenlerin yaşamını ve çalışmalarını konu alan bölümler aynı şekilde dikkat çekicidir.

Rus araştırmacılardan Andrey Azov'un (Azov, 2013, s.10) "yüzeysel" olarak değerlendirdiği Maurice Friedberg'in kitabı (1997) ise yazınsal çevirinin Rusya'daki tarihiyle ilgili okunabilecek ilk kaynaklardan. Yazınbilimsel ve dilbilimsel çeviri kuramları çatışmasıyla ilgili olarak bu iki kaynağa ilerde yeniden dönülecektir.

Hatırlanacağı gibi bu kitabın amaçlarından biri Rus dilbilimsel çeviri kuramını tanıtmak, onunla ilgili genel bilgiler vermektir. Bu nedenle tarihçeyi yazarken de öncelikle bu ekolün temsilcilerince yazılan kitap ve makalelere öncelik verilmiştir. Örneğin birinci bölümde Fedorov'un (1953) ve Komissarov'un (1978, 2000, 2002) çalışmaları temel alınmış, onların yanı sıra Vinogradov (2001) ve Azov (2013) gibi daha yeni tarihli kaynaklardan da yararlanılmıştır.

BÖLÜM I
RUS ÇEVİRİ KURAMININ KURULUŞ TARİHÇESİNE GENEL BAKIŞ

1917 – 1940 DÖNEMİ ÇEVİRİ KURAMI ve UYGULAMALARI

Sovyet dönemi çeviri tarihi, ülkenin ve toplumun geçirdiği köklü değişimlerle, verdiği zorlu savaşımlarla, altından kalkmak zorunda kaldığı olağanüstü görevlerle bir arada düşünülmeli. (Aslan & Öğün, 2018; Grant, 1967) 1917 yılına gelindiğinde okuma-yazma oranı ülke genelinde %30-35 arasında hesaplanmaktaydı. Bu gruba heceleyerek okuyabilen ve adını yazabilen kişiler de dâhil edilmişti; kadınlar arasında, kırsal kesimlerde ve ülkenin merkezden uzak bölgelerinde bu oran çok daha düşüktü (Gudkova; Prosvirnova, 2006, s.14-15; Grant, 1967, s. 90). Yıkıcı bir iç savaştan yeni çıkmış ülkenin ekonomik kalkınmanın yanı sıra değişen rejimin ideolojisini kısa sürede yaymak ve benimsetmek, 'Sovyet insanını' yetiştirmek gibi son derece iddialı ve zorunlu hedefleri vardı. Ücretsiz ve nitelikli eğitimin yaygınlaştırılması, basamaklı eğitim sisteminin kurulması, öğretim kadrolarının yetiştirilmesi gibi acil görevlerden her biri olağanüstü çaba, dikkatli planlama, yaratıcı ve çeşitli yöntemler ve ülke çapında işbirliği gerektirirdi.

Genç işçilere yönelik yedi aylık hizmet içi okuma yazma kurslarından İşçi Fakültelerinin kurulmasına kadar geniş çeşitlilik gösteren eğitim uygulamaları sonuç vermiş ve 1926 yılının nüfus